CĂLĂTORI FRANCEZI DESPRE COMERȚ, MĂRFURI ŞI PREȚURI ÎN PRINCIPATUL MOLDOVEI (A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVIII-LEA – PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA)

Elena ARCUŞ-JANTOVAN

În intervalul de timp, de aproximativ un secol, din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, până către unirea Principatelor Române, acestea au prezentat un mare interes călătorilor străini şi a celor francezi inclusiv. Interesul era manifestat atât de persoanele care veneau în calitate de consuli, membri a unor societăţi, medici etc., cât şi de persoanele care erau intrigate de a le cunoaşte mai bine. Anagnosti Michel nota că, aşa cum Principatele erau teatru a unor evenimente grave în această perioada au fixat atenţia Europei. Călătorii de regulă în jurnalele lor de călătorie, observau asemănarea acestora în ceea ce priveşte forma de guvernare, limbă, şi tradiţii. Acelaşi lucru îl sesizau şi privitor la modalităţii de realizare a comerţului, a mărfurilor şi preţurilor acestora, a circulaţiei monetare şi a unităţilor de măsură utilizate. Uneori făcând referire doar la comerţul Principatului Moldovei notau că, comerţul este acelaşi, mărfurile vin pe aceleaşi căi şi se importă aceleaşi articole, doar că în cantităţi mult mai mici. Multe detalii referitoare la comerţul Principatului le avem însă şi din lucrările dedicate comerţului pe Marea Neagră, unde avea loc o circulaţie intensă de mărfuri, aşa cum comerţul pe această mare îmbrăţişa pe cel al Crimeei, Anatoliei, provinciilor otomane, Romeliei, Bulgariei, Valahiei, Moldovei, Poloniei, Rusiei etc. Respectiv, cea mai mare parte din informaţie este cea referitoare la comerţul din porturi.

Călătorii ofereau mai puţine detalii despre pieţele din interiorul principatului, totuşi unii dintre ei descriind pieţele, amintesc termenul de „bazar", despre care scriu că este o necesitate absolută a tuturor oraşelor din Orient, ce constă într-o stradă lungă şi largă unde sunt butice de lemn cu mărfuri. Trecând prin „bazar" la Chişinău vedeau ruşi, moldoveni, turci, armeni trecând în toate sensurile, iar în mijlocul acestei mulţimi se vedeau evrei aşezaţi într-o perfectă imobilitate în faţa unei mese mici acoperită de ţechini veneţieni, ducaţi olandezi, şi monede de aur turceşti amestecate cu piese de cupru ruseşti. Referitor la monedele din circulaţie, călătorii observau că monedele care au curs în Valahia sunt şi în Moldova fără vre-o distincţie, cele turceşti fiind cele mai numeroase, iar cele din Polonia erau mai abundente în comerţ, din cauza vecinătăţii, decât în Valahia. Fiind cunoscut

faptul că în această perioadă Principatele nu aveau o monedă unică, acestea era obiectul variaţiei, în dependenţă de cursul negoţului.

După anul 1783 când Crimeea devine provincie rusească, Imperiul Otoman privat de produsele acestei peninsule se orientează şi mai mult spre Valahia şi Moldova. Conform manierei sale ordinare de a se proceda, din Turcia se trimeteau frecvent firmane pentru a face cumpărături şi fixau în acelaşi timp cantitatea mărfurilor de care are nevoie şi preţul maxim pe care pretinde să îl plătească. Acest preţ nu se ridica niciodată deasupra la o treime din valoarea reală a obiectului pe care vroiau să îl cumpere. De regulă toate produsele şi mărfurile care sunt luate pentru necesităţile capitalei Imperiului Otoman sunt cumpărate de guvernarea locală pentru aproximativ o 1/4 din preţul curent al pieţei şi pentru o 1/6 din valoarea lor în Turcia. Produsele cele mai importante pentru export erau: grâul, orzul, secara, porumbul, inul, cânepa, lâna, vitele, păsările, untul, seul, mierea, ceara, lemnul de construcţii etc. În fiecare an, angajaţii turci fixau arbitrar preţul grâului, seului, untului, vitelor şi lemnului. Produsele care existau în Principatul Moldovei au devenit bunuri de export cunoscute şi întrebate în mai multe ţări şi au fost enumerate în jurnalele mai multor călători, însoţite de unele notiţe privitor la calitatea şi preţul acestora. Aceste notiţe merită o atenţie deosebită căci se va observa că preţul şi cantitatea acestor mărfuri erau exprimate în unităţi de măsură şi monede diverse. Mai jos se vor indica cele mai importante articole de comerţ amintite în lucrări.

Grâul îşi menţinea practic preţul timp de câteva decenii. Peyssonnel menţionează că Moldova este mai fertilă în cereale ca Valahia şi că grâul este mai frumos, iar kila de grâu costa 2,5 piaştri. Wilkinson indica că kila are preţul între 2 piaştri şi 2,5 piaştri. Bellanger stipulează că în ultimul secol kila de grâu nu valora mai mult de 2 piaştri şi deşi s-a dublat valoarea, totuşi este foarte accesibil pentru comerţ; fapt că preţul s-a dublat e evidenţiat şi în lucrarea lui Hagemeister unde stipulează că kila de grâu şi de secară este de 4 piaştri. Marea abundenţă a grâului şi orzului, permitea o exportare de 1,500,000 kile pe an, pentru aprovizionarea Constantinopolului.

Ceara se considera cel mai important articol de comerţ al Moldovei, ce se vindea la un preţ de la 40 la 45 para oca. Ceara verde de tei era o specie particulară şi se exporta în Viena, din care se făceau lumânări mirositoare. Moldova expedia 150 de mii ocale de ceara anual ce ajungeau până în Veneţia. Mierea era foarte reputată şi se vindea de la 5,5 la 6 piaştri kintalul. Untul din Moldova era considerat cel mai delicat din Imperiul Otoman şi se vindea în oraş de la 18 la 20 aspri şi până la 8 para în piaţă. Turcia importa din cele doua principate cincisprezece sute de mii ocale de brânză şi un milion ocale de unt. Mai târziu, preţul mic, de 1 piastru şi 10 para oca, făcea să fie

foarte căutat. Seul, un alt produs important, se expedia cu tonele şi se vindea la kintal. Seul era de aceeaşi calitate ca în Valahia şi se vindea cu acelaşi preţ. În 1823 a fost expediat din Ismail 5,570 puduri de seu. Pieile sărate se vindeau în Austria şi în Grecia, uneori şi în Bulgaria. Cu timpul pieile de vită au început să fie diferenţiate la preţ, cele de mascul se vindeau de la 7,5 la 8,5 ruble, iar cele de femelă de la 5,5 la 6 ruble. Deşi iniţial, ambele tipuri se vindeau de la 3,5 la 4 piaştri. Pieile de iepure erau de prima calitate şi se vindeau cu 35 para, iar modalitatea ordinară de a obţine o mare cantitate al acestui articol la cele mai joase preţuri posibile, era să le facă comandă în diferite sate şi să plătească o parte din preţ în avans.

Principatele deţineau un număr mare de vite şi păsări de toate speciile. Vitele erau un articol foarte important al comerţului din Moldova. Un număr mare de vite se ducea spre Polonia, Prusia, Germania, Veneţia şi în Turcia. Masculii se vindeau de la 10 la 13 piaştri, iar femelele de la 8 la 11 piaştri, iar ovinele aveau preţul de la 50 la 60 para. Mai târziu se schimbă preţul la vite, se plătea de regulă o pereche de masculi de la 70 la 83 ruble, o femelă de la 25 la 28 ruble, iar o ovină costa de la 3 la 4 ruble, comparativ la numărul lor, Moldova fiind mai bogată în vite mari cornute ca Valahia, care din contra avea un număr mai mare de ovine, în Principate cumpărarea de vite se făcându-se de antreprenori pe timp de vară, pentru a le vinde în luna august şi septembrie. În fiecare an ei transmit la Constantinopol 250,000 ovine şi 3,000 cai. În linii generale, străinii erau uimiţi să găsească atâta ardoare şi soliditate în jambele cailor din Valahia, Moldova, Serbia, Bulgaria, Turcia sau Albania, care frecvent nu aveau forme elegante. J.-M. Caillat nota despre caii din Moldova că rasa acestora era încă în trecut una din cele mai frumoase din Europa, în timpul său însă a degenerat. Apele Dunării erau foarte bogate în peşte, ceea ce făcea ca şi anumite specii de peşte, cum ar fi carpul, să fie un produs de export. O persoană putea să săreze circa o mie de peşti pe zi, această cantitate se vindea cu cel puţin 40 ruble. Anual se vindea la Chilia circa 30,000 puduri, iar la Ismail 50,000 puduri şi se expediază în mare parte în Austria.

Moldova expedia în statele vecine, mai ales în Rusia o parte din vinurile sale. Vinurile erau considerate de un gust agreabil. Vinul din Moldova era întrebat şi în portul de la Odesa, care a triplat la începutul secolului al XIX-lea de 20 de ori cantitatea de vin importată, mult vin fiind din Franţa şi Moldova. Peyssonnel Charles indica un preţ de 1 para oca. Minele de sare din Moldova şi Valahia aveau un produs foarte considerabil, ce se expedia mult în Bulgaria, Serbia, Austria, Constantinopol şi în Rusia (în anul 1833 în Rusia a fost exportată sare de aproape 150,000 ruble). Sarea se plătea pe loc cu 10 piaştri (275 copeici) 100 ocale, la Galaţi şi la Brăila cu 25 piaştri (7

ruble). Din minele de sare din Moldova: trei milioane ocale se exportau la Constantinopol şi Romelia, cinci milioane de ocale se exportau în Polonia, şi trei milioane de ocale rămâneau pentru necesităţile provinciei. Lemnul de construcţie din Moldova era mult superior celui din Valahia, perfect convenabil pentru construcţia vaselor. Un mare număr de vase turceşti erau construite din acest lemn. În Principate acest produs era vândut la cel mai jos preţ posibil. Inul avea preţul ordinar de la 7 la 8 parale oca în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. În prima jumătate a secolului al XIX-lea, cel de o calitate superioară, se vindea cu aproximativ 60 para oca, sau 66 piaştri pe kintal, cel de o calitate mai inferioară de la 35 la 40 para.

Cânepa la fel era foarte apreciată şi se vindea cu 4 para oca. Lâna în Moldova şi în Valahia era de trei tipuri, ce se vindea în dependenţă de calitate cu 3 - 3,5; 2 - 2,5; 1 - 1,5 piaştri oca. Bellenger asemăna primul tip cu cea mai frumoasă lână din Franţa, al doilea tip era mai dură, iar al treilea tip nu prea era căutată, fiind mai mult utilizată de către locuitori, iată de ce cele de primă calitate se vindeau cu 1 rublă oca. Bellanger menţionase şi despre tutunul din Moldova că acesta se exporta până în Belgia, iar contrabanda făcea mai apoi să pătrundă în Franţa. Xavier Hommaire Del Hell nota că în 1845, comerţul de export cu oraşele Galaţi şi Brăila a fost supus, unei creştere notabile şi se pare că tindea să se dezvolte din ce în ce mai mult. Principatele, în acelaşi timp, nu puteau să satisfacă comenzile ce veneau din Franţa şi Anglia, fiindcă recoltele, pe de o parte, nu au fost foarte bune, iar costurile, pe altă parte, erau foarte ridicate pentru transportul produselor de la Galaţi la Marseille.

În 1803, au fost stabilite tarifele generale asupra bunurilor în toate porturile Mării Negre, dar în majoritatea porturilor vameşii erau autorizaţi să compenseze diferenţa în fixarea preţului în dependenţă de valoarea pe care o au în comerţ. În ceea ce ţine de produsele importate, acestea erau în principal pânze, blănuri, vopsele, condimente etc. Valahia şi Moldova erau aprovizionate la acel moment prin Germania cu toate obiectele manufacturiere din bumbac, in şi ceramică, dar aşa cum preţul lor era cu mult prea ridicat, nu erau tare întrebate. Ismail, Reni, Galaţi şi Brăila erau singurele porturi ale Moldovei şi Valahiei care erau de folos acestor două provincii în comerţul de la Marea Neagră. Moldova era datoare comerţului din Galaţi la cea mai mare prosperitate. În retur se aproviziona cu un număr mare de articole străine, care veneau pe aceiaşi cale şi plecau în toate direcţiile pentru a se răspândi în interior. Chiar dacă Galaţiul era depozitul general al mai multor obiecte de import, câteodată nu era principala lor piaţă, produsele ajungeau până la pieţele din Bucureşti şi Iaşi. Cafeaua, zaharul, piperul, romul, lămâia, portocalele şi vinurile străine erau principalele articole de acest gen. Valoarea produselor importate în Galaţi a fost de 1832 – 9,564,206 piaştri, cele mai

importate produse importate fiind: zaharul, uleiul, bumbacul, cafeaua, tutunul, orezul, vinul, fructele, condimentele şi hârtia.

În concluzie se poate de zis că dacă comerţul extern avea o importanţă foarte mare, produse fiind suficiente atât pentru întreţinerea populaţie cât şi pentru export în cantităţi destul de mari, importul nu a fost de o aşa amploare, fiindcă consumul şi necesităţile ţării erau prea restrânse, iar finanţele limitate.

Bibliografie:

Anagnosti M., *La Valachie et la Moldavie*, Paris, 1837.

Bellanger S., *Voyages. Les principautés danubiennes*, în *Revue du XIXe siècle*, vol. 1, Paris, 1854.

Bibesco G., *Roumanie 1843-1859. Règne de Bibesco. Lois et Décrets, 1843-1848, Insurrection de 1848, Histoire et Légende,* vol. 2, Paris, 1894.

Boué A., *La Turquie d'Europe*, vol. 1, Paris, 1840.

Boué A., *La Turquie d'Europe*, vol. 3, Paris, 1840.

Hagemeister J. de, *Mémoire sur le commerce des ports de la Nouvelle-Russie, de la Moldavie et de la Valachie*, Odesa, Simferopol, 1835.

Hommaire de Hell X., *Voyage en Turquie et en Perse*, Paris, 1854.

Caillat J.-M., *Voyage médical dans les provinces danubiennes*, Paris, 1854.

Carlowitz A., *Voage dans les principautés danubiennes et aux embouchures du Danube,* în*, Revue de Paris*, vol. XXXIV, Paris, 1856.

Reuilly J., *Voyage en Crimée et sur les bords de la Mer Noire*, Paris, 1806.

Chopin M., Ubicini A., *L'Univers, Provinces danubiennes et roumaines*, Paris, 1856.

Observations sur le commerce de la Mer Noire, et des pays qui la bordent ; auxquelles on a joint deux mémoires sur le commerce de Smyrne et de l'isle de Candie, Amsterdam, Leide, Rotterdam, Utrecht, 1787.

Pertusier Ch., *La Valachie, la Moldavie, et de l'influence politique des grecs du fanal,* Paris, 1822.

Peyssonnel Ch., *Traité sur le commerce de la Mer Noire*, vol. 1, Paris, 1787.

Peyssonnel Ch., *Traité sur le commerce de la Mer Noire*, vol. 2, Paris, 1787.

Saint-Joseph A. de, *Essai historique sur le commerce et la navigation de la Mer-Noire*, Paris, 1805.

Voyage dans la Moldavie, la Valachie et à Constantinopol, Paris, 1828.

Wilkinson W., *Tableau historique, géographique et politique de la Moldavie et de la Valachi*e, editia a 2-a, Paris, 1824.

Zallony Marc-Philippe, *Essai Sur Les Fanariotes*, Marseille, 1824.